

Projectplan 'Gods kwetsbaarheid?'

Overkoepelende vraagstellingen

In BEST (Biblical Exegesis and Systematic Theologie) werken Bijbelwetenschappers en systematisch theologen van de TUA en de TUU samen. Met deze samenwerking wordt de verbinding tussen de vakgebieden gezocht; de achterliggende jaren is dat stimulerend en vruchtbaar gebleken. Voor de periode 2024-2029 is het onderzoeksthema 'Crucial Commitment'. Vragen verbonden met de godsleer, waar we in ons vorige programma 'Discriminating Love' op stuitten, nemen we mee in de nieuwe onderzoeksperiode. Met het thema 'crucial commitment' richten we ons op de toewijding van God, die gestalte krijgt in Christus en in de Heilige Geest, en die kruisvormig is. Verrassend genoeg betekent Gods toewijding dat Hij zichzelf kwetsbaar maakt en volgens het evangelie juist zo een bron van hoop is voor kwetsbare mensen en menselijke toewijding mogelijk maakt. Bij dit onderzoeksthema is de volgende centrale vraagstelling geformuleerd: 'How can God's persistent and demanding commitment be a source of hope in view of the challenges of the 21st century?'

De onderzoekers van de TUU dragen via dit onderzoeksproject bij aan onderzoek rond het thema van de TUU 'vulnerability and hope'. We doen dat onder meer door in dit dubbelproject de vraag te stellen naar Gods kwetsbaarheid.

In het nieuwe onderzoeksthema willen we de verbinding tussen BE en ST verder gestalte geven, onder andere door promovendi uit beide vakgebieden te laten werken aan eenzelfde thema. In dat kader zoeken we twee onderzoekers:

een promovendus Oude Testament

en

een promovendus Systematische Theologie

Dubbelproject 'Gods kwetsbaarheid?'

Thema en centrale vraagstelling

In dit dubbelproject spitsen we de vragen vanuit 'crucial commitment' (mede in het licht van eerder BEST-onderzoek en het TUU-thema 'vulnerability and hope') toe op de godsleer, door de aandacht te richten op *Gods kwetsbaarheid*. Maakt Gods toewijding aan zijn schepping, aan mensen en aan zijn volk Israël hem kwetsbaar, en wat betekent het om over Gods kwetsbaarheid te spreken? Het thema kwetsbaarheid speelt in de theologische traditie geen rol, maar wordt in onze huidige context hoog gewaardeerd. Zo'n nieuw thema resoneert wel met allerlei teksten en onderwerpen uit Bijbel en traditie, en vraagt om nieuwe doordinking van oude vragen. Onder kwetsbaarheid (in algemene zin) verstaan we vooralsnog de mogelijkheid en de werkelijkheid dat iemand geraakt wordt in negatieve zin

(bijv. in eer, reputatie, mogelijkheden, bestaan). De centrale vraag waaraan dit dubbelonderzoek moet bijdragen is:

Op welke manier is het Bijbels-theologisch verantwoord, systematisch theologisch zinvol, en in de huidige context hoopgevend om te spreken over 'Gods kwetsbaarheid'?

Bij deze vraag kan gekeken worden naar Bijbelpassages waarin God kwetsbaar lijkt te zijn, naar de eigenlijke godsleer en naar de goddelijke natuur van Jezus Christus. In de Bijbel, met name in het Oude Testament, komen passages voor waarin Gods commitment aan Israël Hem kwetsbaar lijkt te maken. In het Nieuwe Testament vinden we passages over de menswording van het Woord waarvoor hetzelfde geldt. Het is mogelijk om deze Bijbelteksten te exegetiseren vanuit een veronderstelde onkwetsbaarheid van God en te verdedigen dat Jezus Christus niet geleden heeft naar zijn goddelijke natuur. Andersom is het mogelijk om vanuit het lijden van Jezus Christus en vanuit Bijbelpassages te concluderen dat God wel kwetsbaar moet zijn. Beide is gebeurd, de vraag is welke van beide mogelijkheden het meest verantwoord, zinvol, en hoopgevend is.

In dit onderzoeksproject werken een OT-promovendus en een ST-promovendus vanuit verschillende invalshoeken aan dezelfde vraag. Vanuit het OT wordt het uitgangspunt gevormd door een aantal passages waarin sprake lijkt te zijn van Gods kwetsbaarheid. Vanuit het ST is het uitgangspunt de vraag wat het lijden van Jezus Christus betekent voor Gods eventuele kwetsbaarheid.

Oude Testament

In de oudtestamentische theologie is Gods toewijding vaak uitgewerkt met de noties van Gods verbond met Israël, zijn trouw en zijn macht, die Hij inzet ten behoeve van de verbondspartner en tegen de vijanden. De andere kant van die toewijding is dat deze God kwetsbaar lijkt te maken. Als de HEER zijn naam aan Israël verbindt, brengt dat risico's met zich mee en die blijken niet denkbeeldig. Het verbond maakt dat er een volk is dat de HEER toebehoort en zijn lof verkondigt, maar het kan zijn naam ook ontheiligen en zijn liefde kwetsen. Het Oude Testament beschrijft hoe dat inderdaad gebeurt en wat dat betekent, ook voor God zelf. Wat gebeurt er als God onteerd en gekwetst wordt, en Hij Israël moet straffen, maar dat niet kan vanwege zijn eigen trouw, vanwege zijn reputatie onder de volken en de goden, en omdat zijn eigen hart daartegen in opstand komt? Er lijkt een spanning te zijn tussen soevereiniteit van de HEER en zijn trouw, zijn binding aan zijn volk en aan de schepping. Er wordt in emotionele termen gesproken over hoe God geraakt is en er lijkt sprake van een innerlijke strijd in God zelf.

De kwetsbaarheid van God heeft tot nu toe niet veel aandacht gekregen in de oudtestamentische theologie. Het wordt, onder de omschrijving van Gods 'onmacht' wel besproken door W. Dietrich en Chr. Link, en door J. Jeremias, onder de noemer van Gods zelfbeperking.¹ De spanning in God tussen soevereiniteit en loyaliteit is duidelijk een thema in de theologie van Walter Brueggemann.

In het OT-project wordt onderzocht hoe primair in het Oude (en eventueel Nieuwe) Testament Gods commitment leidt tot kwetsbaarheid en innerlijke strijd bij God zelf. Het is de bedoeling dat dit thema wordt uitgewerkt door een exegetische en theologische dieptepeiling van enkele sleutelpassages. Daarbij kan gedacht worden aan Exodus 32-34 (waar de HEER zijn naam bekend maakt en die naam op het spel staat), Deuteronomium 32 (waar de HEER in zijn reactie op Israëls afval rekent

¹ Walter Dietrich & Christian Link, *Die dunklen Seiten Gottes. Band 2: Allmacht und Ohnmacht* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener 2004²), m.n. 175-194; Jörg Jeremias, *Theologie des Alten Testaments*, GAT 6 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2017), 212-222, 485-495.

met zijn reputatie bij de andere volken en hun goden) en Hosea 11 (waar Gods eigen hart in opstand komt als Hij zijn volk zou moeten straffen).

Dit project richt zich dus op het theologische thema van Gods kwetsbaarheid, in het kader van zijn commitment aan de schepping en aan zijn volk. Verwante thema's zijn Gods berouw, naijver en geduld en Gods lijden aan zijn volk. Deze thema's kunnen in het onderzoek betrokken worden, alsook een vergelijking met de thematiek elders in het oude Nabije Oosten.

Afhankelijk van de interesse en kwalificaties van de kandidaat is er ruimte om bij het onderzoek ook (passages uit) het Nieuwe Testament te betrekken en dus een meer bijbels-theologisch onderzoek te doen.

In het OT-project ligt de aandacht primair bij Gods kwetsbaarheid in het Oude Testament. Tegelijk is het belangrijk dat de onderzoeker zich bewust is van de relatie tussen Bijbelwetenschap en systematische theologie. Het gesprek tussen deze disciplines en samenwerking met de ST-onderzoeker is een belangrijk onderdeel van dit project.

Systematische theologie

Waar er in de klassieke godsleer geen ruimte was om te spreken over Gods kwetsbaarheid, is dat in de twintigste eeuw veranderd. Rond de bepalende eigenschappen van de klassieke Godsleer (*impassibilitas, simplicitas, aseitas*) leek er in de twintigste eeuw een consensus te groeien, die trinitarisch over God wil spreken, in de doordenking van Gods eigenschappen de economische triniteit (en dus ook de christologie) tot uitgangspunt maakt en vanuit het lijden van Christus spreekt over (een vorm van) goddelijk lijden. In die lijn van denken is er ruimte ontstaan om te spreken over Gods kwetsbaarheid. Een voorbeeld daarvan is Placher, *Narratives of a Vulnerable God*.² Binnen BEST kan hierbij gedacht worden aan Kamphuis, 'Goddelijk lijden bij Dietrich Bonhoeffer',³ maar ook aan de OT-bijdragen van Eric Peels over de godsleer.

De laatste jaren verschijnen er echter steeds meer publicaties die een tegenstem laten horen. De eenheid van God wordt opnieuw in beeld gebracht (Katherine Sonderegger). Het goed recht van de klassieke godsleer en het belang ervan voor de gereformeerde theologie wordt verdedigd, inclusief een aantal klassieke eigenschappen (in meer of minder aangepaste vorm). Benadrukt wordt dat er ook al vóór en buiten Christus kennis van God is, waarmee afstand wordt genomen van een puur christocentrische benadering in de godsleer. Zo distantieert Maarten Wisse zich van epistemologisch christocentrisme (God wordt exclusief gekend in de geschiedenis van Jezus Christus), en zeker van ontologisch christocentrisme (Gods wezen wordt bepaald door de geschiedenis van Jezus Christus).⁴ Voor de christologie betekent dit dat niet vanuit het lijden van Christus de klassieke godsleer onder kritiek gesteld wordt, maar dat vanuit de klassieke godsleer de tweenaturenleer van Chalcedon ongewijzigd gehandhaafd wordt en ontkend wordt dat Christus geleden heeft naar zijn goddelijke natuur (Steven Duby).⁵

Tegelijkertijd blijven er publicaties verschijnen zoals van Bruce McCormack, *The Humility of the Eternal Son*, die juist wel vanuit menswording en lijden van de Zoon de godsleer opnieuw wil doordenken, en zich daarom richt op de tweenaturenleer en de triniteitsleer.⁶

² William C. Placher, *Narratives of a Vulnerable God: Christ, Theology, and Scripture*. Louisville, KY: Westminster/John Knox Press, 1994.

³ Barend Kamphuis, 'Goddelijk lijden bij Dietrich Bonhoeffer', *Theologia Reformata* 58 (2015) 2, 167-185.

⁴ Maarten Wisse, *Reinventing Christian Doctrine. Retrieving the Law-Gospel Distinction*. London: T&T Clark 2023, 48-51.

⁵ Steven J. Duby, *Jesus and the God of Classical Theism: Biblical Christology in Light of the Doctrine of God*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2022.

⁶ Bruce L. McCormack, *The Humility of the Eternal Son: Reformed Kenoticism and the Repair of Chalcedon*. Current Issues in Theology. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2021.

In de Gereformeerde theologie ligt het voor de hand om ruimte te laten voor een vorm van algemene openbaring en daarnaast vast te houden dat er ook in het Oude Testament, dus voor Christus, godskennis was. Dat staat in dit project niet ter discussie. Dan blijft alsnog de vraag wat dat betekent voor Gods kwetsbaarheid. Er tekenen zich twee opties af:

- a. Vanuit het Oude Testament en vanuit het klassieke theïsme is er geen ruimte om van Gods kwetsbaarheid te spreken, en dus wordt de klassieke godsleer gehandhaafd samen met een tweenaturenleer die geen ruimte laat voor lijden van Christus naar zijn godheid
- b. Vanuit het Oude Testament en vanuit de christologie wordt ruimte gelaten voor een vorm van Gods kwetsbaarheid, en dus moet de klassieke godsleer worden bijgesteld en in de tweenaturenleer ruimte worden gemaakt voor lijden van Christus naar zijn godheid

In dit deelproject wordt de vraag naar Gods kwetsbaarheid doordacht vanuit de christologie. Doel van het onderzoek is om vanuit een analyse van enkele theologen te komen tot een positiebepaling in het getekende veld, de verschillende opties te evalueren, en te komen tot een beargumenteerde positiekeuze.

In het ST-deelproject ligt de aandacht primair bij wat vanuit de christologie het meest voor de hand ligt. Het beantwoorden van die vraag begint bij de twee naturenleer. Hoe hier aangekeken wordt tegen de goddelijke natuur van Christus, is verbonden met de eigenlijke godsleer. Tegelijk is het belangrijk dat de onderzoeker zich bewust is van bredere Bijbels-theologische verbanden, en van de vraag naar wat hoopgevend is. Samenwerking met de OT-onderzoeker is daarom belangrijk.

Fasering

Beide sub-projecten vallen uiteen in drie fasen, die qua planning in de tijd zoveel mogelijk gelijk op lopen. Daarom is het belangrijk dat beide promovendi tegelijk starten, zodat ze samen op kunnen werken.

	OT	ST
Fase 1: verkenning	Inlezen en kiezen van nader te bestuderen passages	Inlezen en kiezen van twee of drie auteurs
Fase 2: beschrijving en analyse	Exegese en Bijbels-theologische inkadering	Beschrijving en analyse van tweenaturenleer en relatie met Godsleer bij deze auteurs
Fase 3: standpuntbepaling	Formuleren van conclusies op basis van het OT-onderzoek en waar mogelijk in gezamenlijkheid met het ST-onderzoek	Formuleren van conclusies op basis van het ST-onderzoek en waar mogelijk in gezamenlijkheid met het OT-onderzoek

Samenwerking en begeleiding

De beide promovendi werken samen in een team met hun begeleiders. Het is belangrijk dat de beide promovendi elkaar regelmatig spreken, elkaar op de hoogte houden van hun vorderingen, met elkaar doorspreken over de problemen waar ze tegenaan lopen, en gezamenlijk een of meerdere artikelen publiceren. De OT-promovendus wordt primair begeleid door prof. dr. A. (Arie) Versluis (TUA) en zal in dienst komen van de TUA, de ST-promovendus door prof. dr. J.M. (Hans) Burger en zal in dienst komen van de TUU. Regelmatig zal ook overleg plaatsvinden met beide promovendi en hun begeleiders.